

Makale tarihçesi: Alındı: 2 Temmuz 2015, Kabul edildi: 23 Mart 2016

Mülteci Olmak: Mersin’de Yaşayan Filistinli Mültecilerin Göç Hikâyeleri

Bilge Deniz Çatak [±]

Özet

Filistin tarihinde yaşanan 1948 ve 1967 savaşları, binlerce Filistinlinin başka ülkelere göç etmesine neden olmuştur. Günümüzde, dünya genelinde yaşayan Filistinli mülteci sayısının beş milyonu aştığı tahmin edilmektedir. Ülkelerine geri dönemeyen Filistinlilerin mültecilik deneyimleri uzun bir geçmişe sahiptir ve köklerinden koparılmaya duyduğu üzüntüyle iç içe geçmiştir. Mersin’de bulunan Filistinlilerin zorunlu olarak çıktıkları göç yollarında yaşadıklarının ve mülteci olarak günlük hayatta karşılaştıkları zorlukların Filistinli kimlikleri üzerindeki etkisi sözlü tarih yöntemi ile incelenmiştir. Farklı kuşaklardan sekiz Filistinli mülteci ile yapılan görüşmelerde, dünyanın farklı bölgelerinde mülteci olarak yaşama deneyiminin, Filistinlilerin ulusal bağlılıklarına zarar vermediği görülmüştür. Filistin, mültecilerin yaşamlarında gelenekler, değerler ve duygusal bağlar ile devam etmektedir. Mültecilerin Filistin’den ayrılırken yanlarına aldıkları anahtar, tapu ve toprak gibi nesnelerin saklanması, Filistin’e olan bağlılığın devam ettiğinin işaretlerinden biridir.

Anahtar kelimeler: Filistinli mülteciler; zorunlu göç; sürgün; kimlik; sözlü tarih

Giriş

Filistin toprakları, Asya’nın batısı ile Akdeniz’in doğusu arasında yer alırken, kuzeyinde Lübnan ve Suriye, doğusunda Ürdün, batısında Akdeniz ve Mısır ile çevrilidir (Çubukçu, 2004, s.237). Gazze ve Batı Şeria’da yaşayan 4 milyon 555 bin Filistin nüfusunun dışında (PCBS, 2016), ülkeye girişleri dahi yasak olan mülteciler ise Filistin’in başka bir gerçeğini oluşturmaktadır. Uzun yıllar önce ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan Filistinliler, dünya genelinde bulunan mülteciler arasında büyük bir orana sahiptir. 19.5 milyon mülteci nüfusunun 5.1 milyonunu Filistinli mülteciler oluşturmaktadır (UNHCR, 2014).

Tarihinde birçok savaş, işgal, isyan ve başarısız barış görüşmeleri olan Filistin’de, 1948 ve 1967 savaşları önemli bir yere sahiptir. 1948 öncesinde Filistin’e yönelen Yahudi yerleşimleri, Arap ve Yahudi gruplar arasında huzursuzluk yaratmış, İngiltere’nin Filistin’deki manda yönetiminden çekilmesi ve İsrail’in resmi olarak kurulması ile bölgedeki huzursuz ortam çatışmalara dönüşmüştür. Savaşlar döneminde Filistin merkezi devlet kurumlarının ve

[±] Bilge Deniz Çatak, Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Mersin, Türkiye. E-mail: bdenizcatak@gmail.com.

resmi arşivlerinin tahrip edilmesi, Filistin tarihinin büyük oranda sözlü kaynaklara dayanmasına sebep olmuştur (Firro, 2014; Rogan & Shlaim, 2012). Özellikle 1948 ve 1967 savaşları sonrasında hatıraların anlatımı ve sözlü tarih, Filistinli insanların 'tarihten silinme' durumuna karşılık kilit bir unsur haline gelmiştir (Sanbar, 2001, s.89). Savaşlar, yıkımlar, zorunlu göç yolları, geçmişte yaşanan yerler hakkındaki anlatılar ve mültecilik deneyimleri Filistinlilerin sözlü tarih çalışmalarında yer almaya başlamıştır. Diğer sözlü tarih örneklerinde olduğu gibi Filistin sözlü tarihi de köylüler, kent yoksulları, kadınlar, mülteci kampı sakinleri gibi grupların seslerini duyurmaları konusunda önemli bir kaynak olmuştur (Masalha, 2008, s.69).

Sözlü tarih, geçmiş zamanda önemli bir olaya tanık olmuş ve belirli bir gruba veya kimliğe sahip olan kişilerin yaşam öykülerinin derinlemesine görüşmelerle elde edilmesinden meydana gelmektedir (Neyzi, 2004, s.7). Bu yöntem ile birlikte alt sınıflardan, ayrıcalıksız kişiler de tarih yazımının bir parçası olabilmektedir (Thompson, 1999, s.5). Sözlü tarih, hayatın akışı boyunca mültecilerin sosyal kimliklerindeki değişimleri ve yeniden yerleşim kurdukları ülkelerdeki yaşantılarını açıklamak için kullanışlı bir araçtır. (Omidian, 2005, s.145). Geçmişe ait tarihsel değerlerin ele alınması, hem bireysel hem de kolektif bilinci açığa çıkarmaya yardım etmektedir. Bazı durumlarda anlatılar, bir toplumun tarihini göstermek amacıyla kullanılabilir ve bir grubun hayatı üzerinden topluluğun portresi çizilebilmektedir (Thompson, 1999, s.131-208).

Filistin'e ait hatıraları korumayı amaçlayan ev anahtarları, mektuplar, tapular, fotoğraflar gibi bağlılığın sembolü olabilecek birçok nesne, sözlü tarih yönteminin de bir parçasıdır. Burada söz konusu olan hafızayı canlı tutma çabası, kimliği korumaya yarayan güçlü bir kolektif araç işlevi görmektedir. Hafızayı güçlü tutmaya yönelik olan bu yöntemler, yalnızca resmi anlatılar ve kitaplar ile değil gayri resmi hatıralarla da nakledilebilmektedir (Said, 2009, s.205). Kişilerin nereye ait olduklarını ve nasıl bir hikâyeye sahip olduklarını unutmamaları için kullanılan en belirgin unsurlardan biri göç ettikleri yeri hatırlatacak, taşınması kolay bir eşyanın yanlarına alınmasıdır. Hatırlatmaya yarayacak olan bu eşyalar aynı zamanda kişinin özlemini ve geri dönüş umudunu da taşıyan nesnelere (Karaarslan, 2015, s.121).

Çalışma kapsamında, Mersin'de yaşamlarını sürdüren Filistinli mültecilerin göç hikâyeleri ve yaşanan zorunlu göçlerin Filistinli kimliği üzerindeki etkisi sözlü tarih yöntemi ile ele alınmaktadır. Araştırmaya dâhil olan Filistinli mülteciler, gittikleri diğer ülkelerde de istikrarlı bir ortamın bulunmamasından dolayı çoğu zaman seçme şansları bile olmadan birden çok ülkede mülteci olarak yaşamak zorunda kalmışlardır. Filistinli mültecilerin göç hikâyelerinin dinlendiği görüşmeler, beş kadın ve üç erkek olmak üzere sekiz kişi ile gerçekleştirilmiştir. Şubat - Haziran 2015 tarihleri arasında yapılan görüşmeler, görüşülen kişilerin evlerinde gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmeler ortalama iki saatte tamamlanmış ve sesli kayıt altına alınmıştır. Beş katılımcının Türkçe bilmemesi ve ortak bir dil bulunmaması sebebiyle, görüşmeler

tercüman eşliğinde gerçekleştirilmiştir.

Görüşülen kişiler, Mersin'in merkez ilçeleri olan Toroslar, Yenişehir ve Mezitli'de yaşamaktadır. Kartopu yöntemi ile ulaşılan altı kişi, birbirlerini Mersin'e gelmeden önceki süreçte de tanıdıklarını belirtmişlerdir. Diğer iki katılımcıya ise, Mersin Üniversitesi'nde okuyan ve ailesi Filistin'in El Halil şehrinde yaşayan bir öğrencinin yardımları ile ulaşılmıştır. Araştırma, dört aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, Filistin'de çatışmaların çıkmasından önceki gündelik yaşam, bu dönemde yapılan işler, çocukların eğitim hayatları, yakın çevre ve diğer gruplar ile olan ilişkiler gibi kişilerin sosyo-ekonomik statüleri hakkında bilgiler veren durumlar ele alınmıştır. İkinci olarak, çatışmaların çıktığı dönemde yaşanan kayıplar, ölümler, yaralanmalar gibi savaş ortamında göç etmeyi tetikleyen faktörler ve savaş ortamıyla baş etme stratejileri ile ilgili sorular bulunmaktadır. Üçüncü aşamada, savaş yüzünden ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan bu kişilerin göç yolunda yaşadıkları, kimlerle birlikte göç ettikleri, gidecekleri ülkeyi seçme nedenleri ele alınmaktadır. Dördüncü aşamada ise ev sahibi ülkelerdeki mülteci olma deneyimleri, geçimlerini sağladıkları yollar, yaşadıkları zorluklar, başka bir ülkeye gitme istekleri ve Filistin'e yönelik yaklaşımları incelenmektedir.

1948 ve 1967 savaşları ve ardından gelen zorunlu göçler

Filistin'de 1940'lı yıllarda artarak devam eden Yahudi göçü ile birlikte Filistinli halk ile Yahudi halk arasındaki gerilimler de artmıştır (Lynd, Bahour & Lynd, 1994, s.7). İki grup arasında devam eden şiddet olaylarının çözümü için kurulan Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi (UNSCOP), çoğunluk ve azınlık olmak üzere iki öneride bulunmuştur. Çoğunluk önerisinde, Filistin'in ekonomik anlamda birbirlerine bağlı olan Arap ve Yahudi olmak üzere iki devlet olarak bölüneceği ve Kudüs'ün özel uluslararası bir statüde BM'ye bağlı olacağı yer almaktaydı. Azınlık önerisi ise, Kudüs'ün başkent olduğu, Arap ve Yahudi devletlerini kapsayan bağımsız bir federasyon oluşturulmasını öngörmekteydi (UNIC (Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi), t.y.).

1947 yılındaki ikinci oturumda, 'Ekonomik Birlik ile Bölünme Planı' olarak belirtilen çoğunluk planı, küçük değişiklikler ile kabul edilmiştir. Bu kararda ayrıca Filistin'deki manda yönetiminin kaldırılması, İngiliz ordusunun geri çekilmesi, Arap ve Yahudi devletleri arasındaki Kudüs'ün sınırlarının çizilmesi gibi konulara yer verilmiştir. Yahudi Temsilciliği, Avrupa'dan gelecek olan Yahudi göçünün şekli ve önerilen Yahudi Devleti sınırları konularında hoşnut olmasa da kararı kabul etmiştir. Arap Temsilciliği ise, Filistin'in bölünmesine yol açacağını düşündükleri bu tasarıya karşı çıkmıştır. İki tarafın da çekincelerine rağmen kabul edilen bu anlaşmadan sonra Filistin'de çatışmaların başladığı vurgulanmaktadır (UNIC, t.y.).

1947 yılında İngiliz Hükümeti'nin Filistin'deki manda yönetiminden çekildiğini ilan etmesi, Filistin-İsrail çatışmasına yeni bir boyut kazandırmıştır (Lynd, Bahour & Lynd, 1994, s.7). Bu karardan sonra Yahudi Temsilciliği,

Bölünme Planı'nda kendisine ayrılan bölgede İsrail Devleti'ni kurduğunu ilan etmiştir (UNIC, t.y.). 15 Mayıs 1948 günü son İngiliz askeri birliklerinin Filistin'den ayrılmasının ardından Mısır, Ürdün, Suriye, Irak ve Lübnan orduları Filistin topraklarına girmeye başlamıştır (Özmen, 2006, s.207). Binlerce kişinin yerlerinden edilmelerine sebep olacak bu savaşta Arap güçleri, İsrail'in saldırıları karşısında etkili olamamıştır (Süer & Atmaca, 2007, s.35). Filistinliler, kaybettikleri bu savaşı Nakba (felâket, kara gün) olarak adlandırırken, Yahudiler için bu savaş bağımsızlık anlamını taşımaktadır.

1948 yılında Filistinlilerin yaşadığı şehirler ve köyler ya kısmen ya da tamamen yıkılarak yaşanamaz hale gelmiştir. İki taraf arasında günden güne artan düşmanlıklar, İngiliz güçlerinin çekilmesi ve meydana gelen anarşi ortamı, öldürülme veya yaralanma korkusu yaratarak insanların evlerini terk etmelerine sebep olmuştur. Diğer göç olaylarında olduğu gibi Filistinliler arasında da bir kişinin göç etmesi diğer insanların göç hareketlerinde etkili olmuştur. Öyle ki ev ev, sokak sokak insanlar birbirlerini göç etme hususunda etkilemiştir (Morris, 2004, s.125). Savaşın sonunda İsrail'in topraklarını genişletmesi ile birlikte bu topraklarda yaşayan Filistinliler, İsrail sınırları içinde kalmıştır. İsrail'de kalanların dışında 450 bin Filistinli Ürdün'e, 200 bini Mısır'a, 90 bin kişi ise Suriye'ye sığınmıştır (Süer & Atmaca, 2007, s.36-37). BM'nin tahminlerine göre, 1949 yılının ilk zamanlarında 726 bin Filistinli, İsrail'in kontrolünde bulunan yerlerde yaşamaktaydı. Kesin sayıların tam olarak belirlenememesine rağmen tahmini sayılar 600 bin ile 760 bin arasında değişmektedir (Bickerton & Klausner, 1991; Flapan, 1988; UNRWA, 2015).

İki taraf arasındaki durum, bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir ve yaşanan göçlerde birçok etken söz konusudur. Bu etkenler arasında Arap bir liderin eksikliği, ekonomik problemler, hukuk ve düzenin yok oluşu, İsrail tarafından saldırıya uğranılacağı korkusu, Arap devletlerinin destek olmaması, terk edilmişlik hissi, Arap otoritelerinin ve komutanlarının emirleri şeklinde sıralanmaktadır. Gündelik yaşam içinde iş yerlerinin, okulların, dükkânların, fırınların kapatılması insanların terk edilmişlik duygusuna kapılmalarına sebep olmaktadır. Bu dönemde can güvenliğinin yanı sıra hareket ve iletişim sınırlılıkları, işsizlik, gıda kıtlığı, iki grup arasındaki düşmanlıklar gibi sebepler insanları göç etmeye zorlamıştır (Morris, 2004: 591).

1948 yılında meydana gelen Filistin göçü ile ilgili Filistin ve İsrail tarafının öne sürdüğü sebepler farklılık göstermektedir. Filistin tarafına göre, Arap göçü İsrail tarafından daha önceden planlanmış politikaların sonucu meydana gelmiştir. İsrail tarafının görüşüne göre ise, göçlerin artmasında Arap liderlerin radyolarda yayınlanan konuşmaları etkili olmuştur (Lynd, Bahour & Lynd, 1994, s.19). İsraili ve Filistinli yetkililer, 1948 yılında meydana gelen göçün sebeplerinin yanı sıra göç edenlerin sayısı konusunda da farklı görüşlere sahiptir. Arap yetkililere göre, 1948 yılından itibaren göç etmek zorunda kalan kişilerin sayısı 900 bin ile 1 milyon arasında değişmektedir. İsrail'e göre ise bu sayı 520 bindir (Morris, 2004: 602).

Savaşın ardından, mülteciler krizinin çözümü ve bölgede barış ortamının

sağlanması için girişimlerde bulunulmuştur. Bu amaçla gündeme gelen 194 sayılı karar ile Fransa, Türkiye ve ABD'den meydana gelen 'Filistin İçin Uzlaştırma Komisyonu' kurulmuştur. Komisyonun, Filistin'de gittikçe artan zorlu duruma çözüm getirmek amacıyla hazırladığı raporda, savaş yüzünden yerlerinden edilen mültecilerden de söz edilmektedir. Rapora göre 'evlerine geri dönmeyi ve komşularıyla huzur içinde yaşamayı arzu eden mültecilerin mümkün olan en kısa zamanda evlerine geri dönmeleri ve geri dönmek istemeyenlere ise tazminat verilmesi' kararlaştırılmıştır (UNIC, t.y.). Filistin ve İsrail arasındaki barış görüşmeleri Kudüs'ün statüsü, mülteciler ve Yahudi yerleşimciler konuları üzerinde anlaşma sağlayamadığı için çözüme ulaştırılamamıştır (Çubukçu, 2004, s.98). Üç sorundan biri olan mülteciler konusunun çözüme ulaştırılamaması, günümüzde de milyonlarca Filistinlinin ülkeleri dışında mülteci statüsünde yaşamalarına sebep olmuştur. Filistinli mültecilerin geleceği, İsrail ve Filistin arasındaki en sorunlu konulardan biri olmaya devam etmektedir.

1948 Savaşı yüzünden birçok Filistinli başta komşu Arap ülkeleri olmak üzere başka ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Ancak bölgedeki çatışmaların devam etmesi sebebiyle 1948'de evlerinden ayrılmak zorunda kalan Filistinlilere, 1967 yılında birçoğu ikinci kez göç etmek durumunda kalan mülteciler eklenmiştir. Suriye, Mısır, Ürdün, Lübnan gibi Arap devletleri ile İsrail arasında gerçekleşen 6 Gün Savaşı, Filistinli mülteciler sorununun ikinci basamağını oluşturmaktadır. İsrail ve Mısır, Suriye, Lübnan devletleri arasındaki tehditkâr hava, 1967 yılında her iki tarafın da saldırılarda bulunduğu bir hâl almıştır. 6 Gün Savaşı olarak da bilinen bu çatışmalar sonunda, İsrail güçleri Doğu Kudüs ve Batı Şeria'nın yanında, Mısır'da Sina Yarımadası ve Suriye'de Golan Tepeleri'ni işgal etmiştir (Lynd, Bahour & Lynd, 1994, s.8). Bu savaş ile bölge ülkelerinin sınırları değişirken, Pan-Arabizm'in etkisinin yitirildiği ve Filistin milliyetçiliği gibi akımların yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Savaş, İsrail topraklarının genişlemesine sebep olurken, 1948 mültecilerine yerinden edilen yeni mülteciler eklenmiştir (Süer & Atmaca, 2007; Çubukçu, 2004).

Filistinlilerin 1967 göçüne sebep olan unsurlar arasında İsrail işgalinin psikolojik baskısı, evlerin ve köylerin tahribi, hava saldırıları ve işgalden doğan ekonomik sıkıntılar gösterilmektedir. Kadınların tecavüze uğrayacakları ve ailenin genç erkeklerinin tutuklanacağı gibi korkular da, bu dönemde yaşanan göçleri tetiklemiştir. Dodd ve Barakat (1969, s.59)'a göre bu dönemde yaşanan göçleri anlayabilmek için köylü halk üzerindeki baskıları göz önüne almak gerekmektedir. 1967 Savaşı boyunca, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde yaşayan 350 bin Filistinli Arap'ın yerinden edildiği tahmin edilmektedir. O dönemde bu sayı, Batı Şeria ve Gazze'de yaşayan toplam nüfusun dörtte birini oluşturmaktadır (McDowall, 1989, s.194).

1948 Filistin-İsrail Savaşı'nı takip eden dönemde kurulan UNRWA (Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşu) Filistinli mültecileri: 1 Haziran 1946 ve 15 Mayıs 1948 tarihleri arasında, Filistin'de

ikamet eden ve 1948 Savaşı sonucunda evlerini ve geçim kaynaklarını yitiren kişiler olarak tanımlamaktadır. Günümüzde UNRWA çatısı altında bulunan toplam 59 kampta yaklaşık 5 milyon Filistinli mülteci yaşamaktadır. Filistinlilerin yoğun olarak yaşadıkları Gazze (1.26 milyon), Batı Şeria (750 bin), Lübnan (450 bin) ve Ürdün (2 milyon)'ün yanında Suriye'de de Filistinli mülteciler bulunmaktadır. Ancak, 2011 Ocak ayı itibariyle Suriye'de yaşayan 526 bin Filistinli nüfusunun ülkedeki savaş yüzünden değiştiği ve tam sayının bilinmediği vurgulanmaktadır (UNRWA, 2015). Geri dönecekleri düşüncesi ve umudu ile ülkelerini terk etmek zorunda kalan Filistinliler, günümüzde dünyanın farklı ülkelerinde, farklı statülere sahip olarak hayatlarını devam ettirmektedir.

Mülteci olmak ve Filistinliler

Filistin tarihine ait olan zorunlu yer değiştirmeler, dünya genelinde çatışma ve karmaşa yüzünden meydana gelen ve etkileri günümüzde de devam eden göç olaylarından biridir. Diğer göç olaylarında olduğu gibi Filistinlilerin yerlerinden edildiği bu süreç sonunda, mülteciler farklı geçmişlere ve kimliklere sahip kişiler ile bir araya gelmiştir. Yeni yaşam biçimleri ile karşılaşma, gidilen yere ait gelenekleri anlama, bu yerin dilini öğrenme, farklı inanç ve değerlere sahip kişilerle etkileşim içinde bulunma gibi durumlar, Filistinli mültecilerin kimlik oluşumlarında birtakım etkilere sahiptir.

1948 yılında yaşanan savaş ile birlikte Filistin'in ve Filistin'e ait olan birçok şeyin kaybı anlamına gelen Nakba, Filistinlilerin kolektif hafızasında en temel kırılma noktasını teşkil etmektedir. Savaşın ardından topraklarını kaybeden Filistinliler için artık vatan, dönüş kavramı ile birlikte kullanılmaya başlanmıştır (Nakhleh, 1975; Sa'di, 2002). 1948'de İsrail Devleti'nin ilan edilmesinin ardından gelen büyük göçe, 1967'deki yenilgi sonrası bir kez daha yer değiştirmek zorunda kalınan göç eklenmiştir (Çubukçu, 2004, s.79). Filistinli mültecilerin yaşamında büyük bir etkiye sahip olan bu iki savaşta yaşananlar, savaşın gündelik yaşama etkileri ve göçe karar verme süreci mültecilerden dinlenmiştir. 1948 Savaşını yaşayan ilk katılımcı ve 1967 Savaşını yaşayan dördüncü katılımcı savaş döneminde Filistin'de yaşananları anlatırken, diğer katılımcılar büyüklerinden dinlediklerini aktarmışlardır.

Savaş zamanı Filistin'de yaşananlar

İlk katılımcı kadın, 85 yaşında, Filistin'in Hayfa şehrinde doğmuş, eşi vefat etmiştir. 14 yaşına kadar Filistin'de yaşamış, 1948 Savaşından sonra ailecek Irak'a göç etmek zorunda kalmışlardır. 2006 yılında Irak'ta savaşın çıkmasıyla Güney Kıbrıs'a göç etmişlerdir. Güney Kıbrıs'ta dört yıl yaşadktan sonra ülkede yaşanan ekonomik kriz sebebiyle Türkiye'ye gelmişlerdir. Görüşmenin gerçekleştiği Nisan ayında oğlu ve torunları ile birlikte dokuz aydır Mersin'de yaşadığını ve sağlık sorunlarından dolayı dışarı çıkamadığını belirtmiştir. Görüşme, görüşülen kişinin evinde ve tercüman eşliğinde gerçekleştirilmiştir.

1948 tarihinde Filistin'den çıktık ama savaş 1946 tarihinden beri vardı. 1946

taribinde Filistin'i İsraililer aldılar. Sadece üç tane memleket kaldı: Cabab, Ras al-Ayn, Ekzım. Bir tane adam geldi, dedi ki: 'Araplar sizi istemiyorlar burada kalın' diye. Erkeklerimizi aldılar savaşmaları için. Biz de bir yeri tarif ettiler, 'orada sizi Araplar karşılayacaklar' dediler. Biz kendi memleketimizden başka yere gittik. Yaylalardan İsraililer geldiler. Bir tek o mahalle kalmıştı, Ekzım. Onu da almaya geldiler. Muhtar dedi ki: 'Burada sadece kadınlar var, erkekler yok'. Bir sopanın üzerine beyaz bir örtü bağladı, 'Tamam biz savaşmayacağız' diye. Ama onlar yine de silahla evlere girdiler. Mahalledeki kadınlar, Kızılbaş'ı aradılar yardım için. Geldiler, herkesi alıp Filistin kapısına bıraktılar. Oradan Araplar aldılar. En son alınmayan bir liman vardı, bizim memleketimize yakındı. En son o limandan çıktık. Bir kısım erkekler kaldılar, savaştilar. Savaşıyorlardı ama İsraililer daha fazlaydılar. Her taraftan geldiler, mahsur ettiler Filistinlileri. Bütün herkesi çıkardılar evlerden. Erkekleri ayrı koymuşlar, kızları ayrı koymuşlar. Bağladılar erkekleri, kadınları. Güzel buldukları kızlara ailesinin önünde tecavüz etmişler. Babası kim? Dayısı kim? Hepsinin önünde. Evli kadınları çocukları ile birlikte bizim memleketimize gönderdiler. Ama kızlar tecavüze uğradılar, gelemediler. Adamları da silahla öldürmüşler. Ben kendim o olayı yaşamadım ama duydum herkesten. Bu olayların yaşandığı yer bize çok yakındı. O zamanlar zaten Hayfa'da hiçbir yer kalmadı, İsraililer her şeyi aldılar. O zamanlar insanlar korkmaya başladılar. Kızlarını evlendirmeye başladılar erkenden ki tecavüz etmesinler diye. Bu olaylar olduktan sonra 14 yaşında ailem beni evlendirdi. Bu olaylar 1946-1948 arasında devam etti. Sadece bir mahalle kalmıştı işgal edilmeyen. Hepimiz oraya gittik. Oradan Cenin'e gittik. Cenin'de kimi insanlar, evlerini açtı bize. Biz okulda kaldık. Biz Cenin'e gittikten önceki gün savaş olmuş. Irak'tan yardım gelmiş, Irak askerleri Cenin'i kurtarmışlar. Iraklı askerler bize yemek yapıyorlardı, battaniye falan Irak'tan geldi. Irak Kraliçesi Aliya geldi kocası Faysal'la. Ürdün, Lübnan, Irak kim gitmek istiyorsa, biz size yardım edeceğiz. Kayıt yapacağız, sonra götüreceğiz' dediler. Bizim şansımızdan Irak'a kaydetmişler. Biz seçtik daha doğrusu. Kayıttan sonra büyük bir arabayla Irak'a götürdüler.

Dördüncü katılımcı kadın, 57 yaşında, Filistin'in Eriha şehrinde doğmuş, eşi vefat etmiştir. Büyükleri 1948 Savaşı'nda Filistin'in Yafa kentinden ayrılarak, Eriha'ya yerleşmişlerdir. 1967 Savaşı yüzünden gittikleri Ürdün'de üniversiteyi bitirdikten sonra Suudi Arabistan'a çalışmak için gittiğini ve orada 32 yıl öğretmenlik yaptığını belirtmiştir. Dört yıldır Mersin'de üç kızı ve bir torunu ile birlikte yaşamaktadır. Görüşme katılımcının evinde, tercüman eşliğinde gerçekleştirilmiştir.

Savaştan önce normal bir hayattı. Okula gidiyordum. Birinci ve ikinci sınıfı orada okudum. Her şey ucuzdu, Eriha çok güzeldi, aynı Mersin, meyve bahçeleri vardı. Eriha çok yakın Kudüs'e. Başta Kudüs'ü vurdular uçaklarla. Kudüs'ü vurduklarında biz de etkileniyorduk. Uçaklardan belki sekiz, on bomba atarlardı, nereye attığı belli değil. Komşulardan ölenler vardı. Artık kamyonlarla insanları çıkardılar. Mahalle mahalle alırlardı, götürürlerdi. Biz de o kamyonlara bindik Filistin'den çıkmak için. Yardımseverler getiriyorlardı bu kamyonları. Savaştan 3-4 gün sonra çıktık. 1967'de benim ailem 1948'de yaşananlar gibi olmamak için çıktılar. 1948'deki Deir Yassin gibi olmamak için çıktılar. Tecavüze uğramamak, ölmek için çıktılar. Babam 12 yaşındaydı

1948'de. İkinci Dünya Savaşından sonraydı. Sonra İngiltere Filistin'den ayrıldı. Ardından Filistin'i İsrail aldı. O zamanlarda sürekli savaş olmuştur.

İkinci katılımcı kadın, 60 yaşında, Irak'ın Bağdat şehrinde doğmuş, evlidir. Eşi de Filistin kökenlidir. 2006 Irak Savaşı'na kadar Irak'ta, Irak'tan sonra 2008-2011 yılları arasında Güney Kıbrıs'ta Larnaka'da yaşamıştır. Irak'ta üniversite eğitimi görmüş ve dokuz yıl turizm sektöründe muhasebeci olarak çalışmıştır, Mersin'de ise çalışmamaktadır. Katılımcı, bir komşusu dışında Mersin'den kimse ile görüşmediğini, yalnızca Filistinli tanıdıkları ile iletişimde olduğunu belirtmiştir. Görüşme, katılımcının evinde ve tercüman eşliğinde gerçekleştirilmiştir.

Ailem Hayfa'da yaşıyormuş. Annem ayrıldığında 14 yaşındaymış. Babam da 18. İsraililer Hayfa'ya girmişler. Öyle çok büyük arabalarla girmişler, evleri yıkmışlar. Ya da evlere giriyorlar, adamları öldürüyorlar, kadınlara tecavüz ediyorlar. Irak'ta bir Aliya Kraliçe vardı, Filistin'e gitti. Ürdün kapısında almışlar Filistinlileri içeri. Demiş ki: 'Siz bizim misafirimiz olacaksınız, biz Araplar savaşacağız sizin için, sizin hakkınızı alacağız. Biz savaşacağız, çıkartacağız onları, sonra siz gideceksiniz yine evlerinize'. O şekilde ikna etmiş, çıkartmış insanları Filistin'den. Kim çıkmış o zaman? Bebekler, kadınlar ve çok büyük hocalar, imamlar yani. Ama erkekler ne yaptılar? Hayvanları satmışlar, silah almışlar, savaşmaya başlamışlar. Ama yapamadılar yani çok az erkek vardı. Ama Filistin tam bittikten sonra gittiler eşlerinin yanına. Bir kısım insanlar Irak'a gitmiş, benim babamlar yani. Bir kısım Ürdün'de kalmış, bir kısım Suriye'ye, bir kısım Lübnan'a. Herkes orada kalmış zaten. Artık Filistin, Hayfa diye bir şey yok. Çıkan insanlar pasaportsuz, hiçbir şey yok. O yüzden biz de böyle pasaportumuz yok, vatansızız. Hiç bir ülkenin vatanlığı yok bizde. 1965 yılında tam bitirdiler Filistin'i. Başka Arapların ülkelerinden de toprak aldılar o senede.

Beşinci katılımcı erkek, 28 yaşında ve bekârdır. Lübnan'ın Trablusşam şehrinde Filistinli mültecilerin yaşadığı Nahr el-Bared mülteci kampında doğmuştur. Anne ve babasının da bu kampta doğduklarını belirtmiştir. Baba tarafının Filistin'de bulunan Nasra'dan, anne tarafının ise Amka'dan Lübnan'a geldiklerini ifade etmiştir. 19 yaşında üniversite eğitimi için Kuzey Kıbrıs'a gittiği döneme kadar, mülteci kampında yaşamaya devam etmiştir. Üç senedir Mersin'de yaşamaktadır. Katılımcının anne ve babası hayattadır ve dört çocukları ile birlikte Nahr el-Bared kampında yaşamaktadır.

Dedem bana çok fazla anlatıyordu. Çok basit bir hayat yaşıyorlarmış Filistin'de. Sonra birden Fransa, Almanya, İngiltere, İsrail gelmiş. Büyük füzeler atıyorlarmış. Onlar hemen çıkmışlar. Yani bir şey yapamamışlar. Filistin haritasına bakıldığında, ne durumdan ne hale geldiğini görürüz. Büyüklelerimiz bile o dönemle ilgili pek bir şey bilmiyorlar. Çünkü 'Geleceksin, döneceksin' demişler onlara. Onlar da inanmışlar yani. Onlar demiş ki, 'Siz çekin şimdi, biz savaş yapacağız İsrail ile sonra geri geleceksiniz'. Ama hiçbir şey almadan düştün, bazıları altınlarını falan bırakmışlar. Dedem bazen öyle diyordu: 'Kimse benim evime giremez, ben kapattım kapattım'. İnanıyorlar yani, işte bilmiyorlar. Artık ne ev var, hiçbir şey yok. Artık büyük bir bina var yani İsrail'in. Diyelim ki İsrail'e gideceğiz, sonra bu insanlar nereye gidecekler? Kimse bilmiyor yani o benim yerim mi, yoksa senin yerin mi? Bir de yaşlı olanlar öldüler. Şimdi ben bilmiyorum.

Tamam, benim şebrimi biliyorum ama nerede kalıyordu benim dedem bilmiyorum.

İşkence, tecavüz ve öldürülme korkusu olayların yaşandığı bölgelerin dışına da ulaşarak burada yaşayan insanların göç etmelerine neden olmaktadır. Benson'un (2005, s.69) da belirttiği gibi, her zaman insanları göç etmeye zorlayan doğrudan bir tehdit olmayabilir. Bazı durumlarda olası bir tehlike de insanları göç etmeye zorlamaktadır. Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, bu dönemde yaşanan göçlerde savaş süresince dolaşan söylentilerin yanında Arap liderlerin yönlendirmelerinin de etkisi olmuştur. Görüşmelerde katılımcıların dile getirdiği diğer bir nokta ise ülkelerinden ayrılan Filistinlilerin bunu kalıcı bir durum olarak görmedikleridir. Savaşın bitmesi halinde geri dönüleceği düşüncesi ile evlerin kapısı kilitlenerek göç edilmiştir.

Filistin'den göç süreci

Altmış yıldan fazla vatansızlık tarihine sahip olan Filistinlilerin durumunda olduğu gibi zorunlu göçler, kişileri çocukluklarının geçtiği mekânlardan ve ailelerinin bağlılık duyduğu yerlerden koparmaktadır (Neyzi, 2004, s.170). Savaş zamanlarında göçe karar verme süreci uzun uzun planlanarak gerçekleşmemektedir. Çatışmalardan zarar görmemek için çıkılan göç yolunda kısa süreliğine de olsa birtakım ihtiyaçların karşılanmasına yönelik bazı eşyalar alınmaktadır. Geride kalan eve ait anahtar, tapu ya da bir parça toprak ise kişilerin yanlarına aldıkları diğer nesnelere bazılarının geri dönmek üzere ülkeden ayrılıyor olmanın kanıtları niteliğindedir.

İlk katılımcı kadın, 85 yaşında.

Çok zor, çok yorulduk, çok kötü bir üç sene yaşadık. Bir çarşaf aldık, içine sadece giyebileceğimiz kıyafetlerimizi koyduk. Öyle asıyorduk ya da kafamızın üzerine koyuyorduk. Öyle bir şebirden bir şehire. En son yayladaki mağaralarda yaşadık. Benim bütün akrabalarım Irak'taydılar. Benim amcalarım daha önceden Irak'ta çalışıyorlardı. Biz onları aradık, onlar gelin birlikte yaşayalım dediler, o şekilde gittik. Babam, annem, kardeşlerim, akrabalarımız. Bütün sülalemiz Irak'a gitti. Birlikte değil de arka arkaya gitmiştik.

İkinci katılımcı kadın, 60 yaşında.

Babam gitmemiş, savaşmış. Yani yenildiler, o zaman sormuş karısı nerede diye, o zaman karısının yanına gitmiş. Babamlar çıktıklarında kaydetmişler kim çıkmış, nereye gitmiş. Birbirlerini bulsunlar diye liste gibi bir şey yapmışlar. İlk Irak'a çıktıklarında okulda kalmışlar. Yani her bir sınıfta iki-üç aile kalıyormuş. Her ailenin arasında, perde olarak battaniye koyuyorlarmış. O zamanki insanlar ancak kendileri çıktılar, elbise bile alamadılar. Altın falan hepsini saklamışlar, toprak altına koymuşlar. Ama az çok insan evin anahtarını almışlar, hani döneceğiz diye. İlla gideceğiz, açacağız şu kapuları diye almışlar. Ev yok, arsa yok ama onlar hayal ediyorlar öyle.

Dördüncü katılımcı kadın, 57 yaşında.

1967 yılında yani ikinci savaşta çıktık, Ürdün'e gittik. Benim dedem, büyüklerim 1948'de çıktılar, Eriha'ya gittiler. Aslımız Yafalı. Filistin'de iki savaş oldu, dedelerim Filistin içinde şebir değiştirdiler. Bir kardeşim vardı o zaman, kuşenlerim, dedem, ninem, babam, annem hepimiz çıktık. 8-9 yaşlarındaydım. Eriha çok yakın Ürdün'e. Hem de

akrabalarımız vardı Ürdün'de. 1948'den çıktıklarında Yafa'dan büyük büyük anabtarlarını almışlar. Ürdün'deki evde duruyor, saklıyorlar. Tapu var, anabtar var. Yafa'nın tapusu vardı babamda gördüm. Ama gitti, şimdi İsrail'in elinde. Dedelerimin evi, arsası, bahçesi vardı, gitti. Tapusu duruyor Ürdün'deki evde. Hatta toprak bile almıştı nenem. 1967 yılında çıkarken poşete toprak koydular Eriba'dan. Onu da halâ saklıyorlar. Başka hiçbir şey alamadık çıkarken. Çok güzel elbiselerim vardı. Ağladım ama herkes acele çıkıyor, annem bırakmadı. Sadece ekmek, su aldık. Biraz torba içinde para vardı, onu aldık. Nereye gideceğimizi de bilmiyorduk. Geri dönecek miyiz bilmiyorduk. 1967 Haziran'ında çıktık. İlk girdiğimizde sınırda kamp yapmıştı Ürdün Devleti. Çünkü biliyorlardı bizim oraya gideceğimizi. Sabaktan çıktık Filistin'den, akşam Ürdün'deydik. UNRWA her gün yemek dağıtıyor. Battaniye, kıyafet dağıtıyorlardı. Kampta yaşadık bir süre. Altı ay yaşadık. Her aileye göre çadır veriyorlardı. Dört kişiydik çadırda. Annem, babam, kardeşim, ben. Zor, çok zor. Çadırlar, yağmur, çamur, soğuk. Sonra babam iş buldu. Şöförlük yapıyordu, Amman'a yerleştik, ev kiraladık.

Beşinci katılımcı erkek, 28 yaşında.

Hemen çıkmışlar. O zamanda araba yok, hiçbir şey yok. Yürüyerek gitmişler Filistin'den Lübnan'a kadar. Çok uzak. Yani bir şey olmadan sadece anabtar o kadar yani. Büyük anabtar almışlar bir de bazıları evrak falan. Lübnan yaşadıkları yere çok yakınmış, ondan oraya gitmişler. Bir yere gidiyorlar, oturuyorlar, dinleniyorlar biraz sonra yola çıkıyorlar. Ama zor, çok zor yani. Çok uzak, inanılmaz bir şey. Eskiden dedem Filistin'den çıkmış ya zorla, bazıları Ürdün'e gitmişler, bazıları Suriye'ye gitmişler, bazıları da Lübnan'a gitmişler. Zaten Araplar ne dedi? Onlar demiş ki, 'Siz kalacaksınız burada sonra döneceksiniz Filistin'e'. O zaman da insanlar inanmışlar yani. Çadırın altında kalmışlar. Şimdi diyelim ki her bir grup başka bir yere gittiler. Onlar aynı yerde kalamamışlar, çok fazlalar çünkü. Nasra'dan çıkanlar Lübnan'a gitmişler çünkü yakın, Ürdün'e yakın olanlar Ürdün'e gitmişler. Hep aynı hikâyeye. 'Biz savaşacağız, siz geri döneceksiniz'. Yalan hikâyesi. Onlar kendileri bulmuşlar kalacakları yeri. Bizim kamp zaten denize çok yakın. Denize yakın yerlerde kimse kalmaz ki. İşte oraya gitmişler, orada kalmışlar. Demişler zaten bir hafta, iki hafta en fazla bir ay sonra döneceğiz. Ama işte şimdiye kadar bekliyorlar. Şimdiye kadar altmış sekiz yıl oldu. Bir de insanlar inanmışlar o zaman. Bazıları tapusunu saklıyor halâ. Önceden insanlar Lübnan'a gitmiş ya orada her kişi bir yerde çadır yapmış. Çadırın altında kalmış insanlar. Zamanla duvar yapmışlar, ev yapmışlar. Her aile kendi evini yapmış.

Altıncı katılımcı erkek, 25 yaşında, Irak'ın Bağdat şehrinde doğmuş, bekârdır. Irak'tan çıktıkları 2006 tarihinde kaçakçılara yüksek ücretler ödeyerek Güney Kıbrıs'a gittiklerini dile getirmiştir. Güney Kıbrıs'ta mimarlık okumuştur. Görüşmenin yapıldığı dönemde, Suriyeli çocuklar için açılan bir okulda Türkçe öğretmenliği yaptığını belirtmiştir. Görüşmenin yapıldığı Mart ayında dört senedir Mersin'de yaşamaktadır.

Babaannem Filistin'de yaşamış, ondan sonra Irak'a geldi. Babamın babası, annemin babası Filistin'de doğmuşlar, büyümüşler. Hayfa'da yaşıyorlarmış. Babamın babası, 16 yaşında çıkmış Filistin'den. Benim ailem Irak'a gitmiş. Dedem hiç istemedi çıkmak. Ama o zaman orada çok baskı oldu. Abisi gidelim dedi. Filistin hükümeti de ümit verdi. 'Siz gidin, bir iki ay falan sonra yine alırsız' dediler. Onlar çıktılar, hiçbir haber gelmemiş.

Dediler 'Biz iki üç ay gideriz, sonra yine döneriz Filistin'e'. Öyle düşündüler, 1948'de çıktılar Filistin'den. Babanem bazen anlatır. Onlar çiftçilermiş. Diyor mesela 'Çıkmadan önce sadece şöyle küçük bir bobça almıştık. Kıyafetimiz, benim altınım, gelin kıyafeti, hepsini bir poşete koymuştum. Bahçeyi açtım, koydum toprağa. Kimse göremez, kimse bilemez, biz gideceğiz iki üç ay sonra falan. Mesela altınımı almıyım benimle, çalınır dedim. Burada bırakayım, zaten döneceğim' diye düşünmüş babanem. Gittiler, dönemediler. Babanem anlatırdı 'Ama sadece biz değil, bütün arkadaşlarımız, akrabamız hepsi çıktılar'. Devlet onlara dedi 'İsterseniz çıkın, biz sizi yine alırız'. Diyor 'Biz gittik, umudumuz var, savaş bitecek, biz yine döneceğiz. Ama yasaklamaya koymuşlar, 'Girmeyeceksiniz bir daba' dediler. Yani bir şey kalmadı. Biz de Irak'ta kaldık'. O zaman çok eski evlerde kalmışlar. Filistinliler çok olduğu için binalar yaptılar. Yaklaşık bir yüz bina vardır. Sadece Filistinliler oturuyor. Orada kalmışlar o zaman.

Filistin'den sonra gidilen ülkelerdeki yaşam

Zorunlu göçmenlerin çoğunluğu ilk sığınma yeri olarak komşu ülkeleri seçmektedir. İleride daha iyi ekonomik ve sosyal fırsatlar sunan ülkelere göç ise sadece küçük bir azınlık için söz konusu olmaktadır (Zolberg, 2001, s.13). Ekonomik sebeplerin dışında mülteciler, savaşlar ve krizler yüzünden ev sahibi ülkelerden de ayrılmak zorunda kalmaktadır.

İkinci katılımcı kadın, 60 yaşında.

Hep yabancı olarak durduk. Hep geçici olarak durduk. Hiç bir hakkımız yoktu. Ne araba almak, ne ev almak, ne hükümet yerlerinde çalışmak. Sonra zamanla Filistinliler okumaya başladılar. Zamanla izin verdiler bazı şeyler için. Ama işte Irak'taki o en son savaş olduktan sonra yine sıfırdan başladık. Yani yeniden Filistin'den çıkmışız gibi. Biz kaç defa kaçacağız? Filistin'den Irak'a, Irak'tan Suriye'ye, Suriye'den Kıbrıs'a, Kıbrıs'tan Türkiye'ye. Şimdi Allah bilir Amerika kabul edecek mi bizi? Nerede yaşayacağız, ne olacak sadece Allah bilir. Biz Irak'tan çıkmayı hiç istemiyorduk. Ama tehdit ettiler. Alıp kaçıyorlardı, para istiyorlardı. Bakıyorlar bizim evimiz var, arabamız var. Hepsini ne kadar ediyor, o kadar para istiyorlardı. Veriyorsun yine de adamı öldürüyorlardı. Irak'tan çıktık, Suriye'ye gittik. Bir yıl kaldık. Ne zaman ki Suriyeli polisler artık Filistinlileri istemedi artık alıyorlardı, Irak-Suriye sınırında bırakıyorlardı. Irak'a dönsen anlayacaklar sen sahbe pasaportla çıktın, öldürecekler. Suriye'ye gidemezsin. Ya da kaçak çıkacaksın. Biz de kaçak çıktık gemiyle. Kıbrıs Türk tarafından, Rum tarafına kadar. Güney Kıbrıs'ta Rumca bilmiyordum. Ben kimseyle karışmazdım, hep evde, buradaki gibi. Alışverişe çıkıyordum ama alışveriş merkezinde benim arkamdan elemanlar dönüp duruyorlardı sanki hırsızlık yapacaktım gibi. Güney Kıbrıs'ta ikamet almıştık ama büyük kızımın ikametini kaldırmışlar. İlk başından geçici ikamet veriyorlar ondan sonra vatandaşlık almak için dosyayı açıyorlar. O zamanlar herkesi reddetmeye başlamışlar. Büyük kızımı reddetmişler, dosyasını kapatmışlar, çıkması gerekiyor. Gittik, 'O tek başına nasıl gidecek, nereye gidecek?' diye sorduk. Dediler ki, 'Siz de bekleyin, sizin davanız da kapanacak. Şimdilik sadece kızınızı göndereceğiz. Eğer şimdi siz de gitmek istiyorsanız, bizim dosyamızı kapatmak istiyoruz diye bir kâğıdı imzalayın. Yoksa siz kalırsınız kızınız çıkar'. Kızımı yalnız gönderemedik. Dosyayı elimle imzaladım, kapattım. Bir de kâğıt imzalatıldılar bana, Irak artık çok rahat, ben Irak'a dönmek

istiyorum, kâğıtlarımı istiyorum' diye.

Üçüncü katılımcı erkek, 58 yaşında, Irak'ın Bağdat şehrinde doğmuş, evlidir. Irak Savaşı sırasında can güvenliklerinin kalmaması yüzünden Suriye'ye göç etmişlerdir. Suriye'de yaklaşık bir yıl yaşadktan sonra Güney Kıbrıs'a yerleşmişlerdir. Güney Kıbrıs'ın artık mültecileri istememesi üzerine Mersin'e geldiklerini ifade etmiştir. Katılımcı, Türkiye'de geçici olduklarını ve işlemlerinin bitmesi ile ABD'ye yerleşeceklerini belirtmiştir. Mersin'de iki çocuğu ve eşi ile birlikte yaşamaktadır. Irak'ta öğretmenlik ve taksi şoförlüğü yapmıştır, Mersin'de ise kanser olmadan önce bir restorantta bulaşıkçı olarak çalışmıştır. Katılımcı, hastalığı yüzünden çalışmadığını, ailenin geçimini oğlunun kazandığı para ile sağladıklarını dile getirmiştir.

Öncesinde hayat iyiydi Irak'ta. Ama savaştan sonra sıkıntılar başladı. Bütün aileler Irak'tan çocukları için çıktılar. Benim oğlumu tehdit ettiler, kaçırdular. Biz de çocuklarımız için korktuk, çıktık. Iraklı insanlar, Filistinli insanların durumunun iyi olduğunu görmek istemiyorlardı savaştan sonra. Mülkü var, çalışıyor rahat olsun istemiyorlardı.

Gidilen ülkedeki siyasi ve sosyal ortama göre Filistinli mültecilerin yaşam koşulları da farklılık göstermektedir. Sekiz katılımcının da Filistinlilerin görece daha iyi koşullarda yaşadığını dile getirdikleri Ürdün'de dahi Filistinli mülteciler sorunlarla karşılaşmışlardır. Özellikle 1970-1971 yılları arasında Filistinli gruplar ile Ürdün güvenlik güçleri arasında meydana gelen ve Kara Eylül Olayları olarak bilinen çatışma ve iç savaş, birçok Filistinlinin yaşamını yitirmesine sebep olmuştur (Köprülü, 2009, s.199).

Dördüncü katılımcı kadın, 57 yaşında.

Ürdün'deki Filistinliler daha rabattı. Ürdünlü, Filistinli ayrı değildi. Vatandaşlar gibiydik. Sadece üniversitede biraz ayrımcılık hissettik o kadar. Bir de Kara Eylül diye bir şey oldu. Bazı Filistinliler silahlandı, onlar haksızdı. Ama Ürdün Kralı onları bastırdı. Üniversiteden sonra benim tayinim çıktı Suudi Arabistan'a gittim. Suudi Arabistan'da okumak, yazmak çok yaygın değildi o zamanlarda. Suudi Arabistan'a eğitim getirmek için yurt dışından öğretmen alırlardı. Benim tayinim o şekilde çıktı. Sonra Suudi Arabistan'da öğretmenlik yaptım, Arapça ve İngilizce öğretmenliği. Ürdün'e gidip geliyordum ailemi görmek için.

Filistinli mültecilerin en hassas durumda olanlarının Lübnan'da yaşayanlar olduğuna yönelik düşünceler mevcuttur. Mayıs 2007'de Kuzey Lübnan'ın Tripoli şehri yakınlarındaki Nahr el-Bared Filistin mülteci kampında çoğu yabancı olan silahlı savaşçılarla Lübnan ordu güçleri arasında yaşanan çatışma, en çok bu kampta yaşayan mültecileri etkilemiştir. Her iki taraftan da insanların öldüğü çatışmalarda 15 bin mülteci evlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır (UNIC, t.y.).

Beşinci katılımcı erkek, 28 yaşında.

Aslında biz Trablusşam'da kalmıyoruz. Ailem başka bir yerde kalıyorlar. Kamp biliyor musun? Ama çadır değil. Önceden çadırı. Tam olarak kırk bin kişi kalıyor bu kampta. Yaklaşık altı bin aile var. Yok, hiçbir şey yok. Vesika veriyorlar sadece. O da işte mülteci olarak kalıyoruz diye. Babam Lübnan'da çalışıyordu bemsir olarak. Yirmi beş

yıl çalıştı. Sonra birden ona dediler ki: 'Artık sen bizimle çalışamazsın'. Niye?' dedi babam, şaşırıldı yani. İşte Filistinli olduğun için' dediler. Bir de emekli maaşı diye bir şey yok. Annem de UN'de (United Nations) hemşirelik yapıyor. Bizim evimiz var, kendimiz yaptık. Ama yapıyoruz sanki o ev bizim değil. Niye? Çünkü bir kural var, biz ev satın alamıyoruz. Yani bir şey almak için bakkamız yok. Evi yapıyoruz ama biz biliyoruz yani o sanki kaçak gibi. Evde yedi kişi kalıyorduk. İki kız kardeşim, iki de erkek kardeşim var. Kız kardeşim okudu, mezun oldu, gelen Suriyeliler ile ilgili UN'de çalışıyor. Biz de UN yardım ediyor okul için, hastane için. Yoksa Lübnan'daki hastanelere gidemiyoruz. UN'nin okuluna gidiyoruz ama çok fazla öğrenci var. Sonra istediğimiz üniversiteye gidebiliriz Lübnan'da ama parayla. Okuyoruz, mezun oluyoruz sonra iş yok. İş varsa bile çalışmıyoruz sırf Filistinli olduğumuz için. Bazıları kaçak çalışıyorlar. Mesela ben gidiyorum, bir şirkette çalışıyorum ama sözleşme yapamıyorum. Müdür ya da patron istediği zaman beni kovabilir. Ben de bir şey diyemem. İnsanlar artık Lübnan'da kalmak istemiyorlar. Artık dayanamıyorlar. Oradaki insanlar en fazla düşünmekten vefat ediyorlar. İnsanlar düşünüyorlar ya çok fazla o yüzden tansiyon var, kanser çok var acı çekmekten dolayı. Bir de oradaki evler sağlıklı değil. Çok yakın birbirine. Düşün senin evinin dibinde komşunun evi var. Bazıları aynı duvarı paylaşıyor.

2007'de bir savaş çıktı. Fetih el-İslam diye bir grup vardı. Girmişler bizim kampımıza. Onların yüzünden bir savaş çıktı, Lübnan askerleri ve onların arasında. Bizim kampımız mahvoldu, hiçbir şey kalmadı. Oradaki insanlar başka bir yere geçmişler savaştan dolayı. Sonra yaklaşık altı ay sonra savaş bitti. Savaş bittikten sonra insanlar geri dönmüşler ama bir şey yok, ev yok. Şimdiye kadar bekliyorlar yani o evlerin yapılmasını. Bizim evimiz zarar gördü ama biz düzelttik. Savaş olduğunda Lübnan'da başka bir kampa gittik, orada altı ay kaldık. Badami Kampı'na gittik. Ama nasıl kaldık? Çok fena. O kamp zaten normalde çok kalabalık. Savaşta suçlu değiliz ama bize zarar geldi, evimiz mahvoldu. Bir de Filistin hükümetinden zaten bir şey yok, ülkemiz yok, kimse kimseye bakmaz. Bakamıyorlar zaten. 2006 yılında savaş çıktı İsrail ile Hizbullah arasında. Kaçmak istedim. Başka bir yerde okumak istedim. Benim arkadaşlarım Kuzey Kıbrıs'ta okuyordu, onlar bana tavsiye ettiler. Elektrik-elektronik mühendisliği okudum. Lübnan'da savaş vardı. Mezun olduktan sonra Lübnan'a döndüm. Orada yaklaşık iki yıl çalıştım. Ama iş iyi değildi. Sonra işimi bırakıp Türkiye'ye geldim.

Altıncı katılımcı erkek, 25 yaşında.

Irak'ta durumlar daha kötüleşmeye başladı. Çıkmaya başladı adamlar. Neyse, eşyalarımızı satmaya başladık. Amcamgöl, kuzenim, balam, babanem onlar ilk çıkan. Biz kaldık evde dört kişi. Evi sattık, ondan sonra çıktık biz de. Çok düşük fiyata sattık. Suriye'ye gittik, altı ay kaldık Yermuk Kampı'nda. Sonra Mersin'e geldik.

Yedinci katılımcı kadın, 20 yaşında, Irak'ın Bağdat şehrinde doğmuş, bekârdır. Irak'ta ilkokula başladığını, savaş sonrasında göç ettikleri Güney Kıbrıs'ta liseyi bitirdiğini belirtmiştir. Katılımcı Türkçe konuşabilmektedir. Mersin'de okula gitmemiştir. Amerika'dan kabul aldıklarını ve işlemlerinin devam ettiğini ifade etmiştir. Mersin'de daha önce çeşitli işlerde çalıştığını ancak hakkının yenildiğini düşündüğünden bir daha çalışmayı düşünmediğini belirtmiştir. Ailesi geçmişteki birikimleri ve bir kızlarının çalışması ile geçimlerini sağlamaktadır. Katılımcı, görüşmenin yapıldığı Şubat ayında beş

yıldır Mersin’de yaşamaktadır. Görüşme katılımcının evinde gerçekleştirilmiştir.

Yani çok zor günler yaşadık. Hatta çok iyi hatırlıyorum tarih dersinde Osmanlı Savaşı’ndan bahsediyordu. Öğretmen bana sordu: ‘Sen Müslüman’sın, Türkiye yarın bir gün buraya girse, sen bizimle mi kalırsın yoksa Türklerin tarafında mı?’ ‘Ben ne Türk’üm ne de Kıbrıs’ım. Müslümanım ama aramızda ne geçti, ne geçmedi bilmiyorum’ dedim. O günden beri bütün arkadaşlarım benimle konuşmamaya başladılar. Okuldaki çocuklar, bize hışhış ve alkol içmeyi tavsiye ediyorlardı. Müslüman kalmayalım diye. Onlar çok ikram ettiler, biz almıyorduk. Az bir kaç erkek çocuk malesef o yola girdiler.

Sekizinci katılımcı kadın, 16 yaşında, Irak’ın Bağdat şehrinde doğmuş, bekârdır. Irak savaşı zamanında çok küçük olduğunu ancak bazı şeyleri hatırladığını belirtmiştir. Daha sonra gittikleri Güney Kıbrıs’ta ilkokulu bitirdiğini, sonra eğitimine devam edemediğini dile getirmiştir. Katılımcı Türkçe’yi çok az anladığını belirtmiştir. Bu sebeple görüşme tercüman eşliğinde gerçekleştirilmiştir.

Biraz hatırlıyorum, okul zamanlarını falan da hatırlıyorum. Irak’ta birinci sınıfa bitirdim, ikinci sınıfa geçecektim Irak’tan çıktık. Savaş zamanını hatırlıyorum. Bir de babama tehdit gelmişti Irak Savaşı zamanında. O zaman babam bir reklam firmasında çalışıyordu. Müdürdü, parayı falan o taşıyordu. Bir de durumumuz iyi olduğu için, Filistinli olduğumuz için bizi istemediler. Komşumuzu kaçırdıklarında, babamı da sormuşlar, babamla nasıl tanıştıklarını falan sormuşlar. Dediler ki ‘Onun da sırası’. O kaçırılan kişi de bize geldi söyledi. Biz de bunu duyduktan sonra evden çıktık amcamlara gittik, orada kaldık. Ondan sonra da Irak’tan çıktık. Bir ara babam şirketi kapattı, bütün işleri evde yapıyordu. Babam bankaya giderken, yine bir araba takip etmiş onu, tehdit etmişler. Bir de şey Amerikalıların geldiğini hatırlıyorum. Mesela evlere geliyorlar, silah var mı diye bakmak için. Ama çocukları korkutmamak için çikolata falan veriyorlardı. Bizim eve üç dört sefer gelmişlerdi. Savaş zamanında bütün aile toplanmıştık evde. Yaklaşık bir altmış kişi bir evde kaldık. Kıbrıs’ta da okula gittim ama yine birinci sınıftan başladım. Yabancı olduğum için, bir de dil bilmiyordum. Okul çok güzeldi, Kıbrıs çok güzeldi. Dillerini de çok kolay öğrenmiştim. Beşinci sınıfa kadar okudum, ondan sonra yine çıktık. Sıkıntı falan hiç yoktu aslında.

Filistinli mültecilerin yaşadıkları diğer ülkelerden ayrılma nedenleri

Görüşülen sekiz katılımcı da, birden çok ülkede yaşama deneyimine sahiptir. Mülteciler yaşadıkları ülkelerdeki savaş ortamı, ekonomik krizler veya devletlerin farklı politikaları sonucunda yeniden yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Katılımcıların anlatımlarından anlaşıldığı üzere, çoğu zaman bu yer değiştirmeler yasadışı yollardan gerçekleşmiştir.

İkinci katılımcı kadın, 60 yaşında.

O zaman Kıbrıs normal bir ülkedydi. Avrupa devleti olması için bazı şartlar vardı. Mülteci almaları gerekiyordu. O yüzden bizi kabul ettiler. Suriye’den Lazkiye’ye gittik. Oradan gemi ile Kıbrıs Türk kısmına gittik. Bahçe gibi bir yere çıktık. Dağdan çıktık. Kıbrıs Güney kısmına girdik.

Altıncı katılımcı erkek, 25 yaşında.

Türkiye üzerinden geçtik. Mersin'de birisiyle tanıştık. Adam bize 'gemi Titanic gibi, orada yemek var, her şey var, turist gibi gideceksiniz' dedi. Sabile gittik, küçük bir şey vardı. Biz o zaman para vermiştik, 40 bin dolar, yani her bir kişi 10 bin dolar. Ama yarısını verdik, yarısı dedik Kıbrıs'a geliniz, veriniz. Para vermiştik, ne yapalım mecburduk. Girdik. 'Aşağıya ineceksiniz çünkü ses istemiyoruz, balıklar var' dediler. İndik aşağıya baktık adamlar var, yaklaşık on kişi falan. Orada mazot kokusu var, adamlar kokusu var. 11'e kadar gece teknenin altında kaldık. 11'de hareket etti. 'Çıkabilirsiniz' dediler. İlk gün böyle devam ettik yola. İkinci gün adam yolu kaybetti. Üçüncü gün bildik yolu ama tekne bozuldu. Tekne bozulunca bir gün kaldık. Dördüncü günün yarısında Kıbrıs'ta Türk tarafına geldik. Denizde biraz taş vardı, dik bir taş tekneye vurmaya başladı. Adam korktu. 'Ben devam etmeyeceğim, siz burada ineceksiniz' dedi. Babam indi, sonra annem inmeyi istedi, su taşı etrafta, annem düştü denize. Yüzmeyi bilmiyorlar. Ben de yüzmeyi bilmiyorum. Onlara yardım etmek istedim, elimde ne var attım denize. Zorla onları çıkarttım. Telefon su aldığı için ışığı açıldı. Gece oluyor bu. Işıkları açıldığı zaman polisler falan görecekler. Ayağımla bastım telefona. Sudan çıktık, sabile yattık. Kıyafetimiz su, toprak oldu. Sonra hepimizi bir arabaya koydular. Türk tarafına geçtik, orada bir kaçakçı bizi aldı. Annem kapalı. Adam 'Çıkart örtünü çünkü onlar görecek bizi, anlaşılmasın' dedi. Annem çıkardı eşarbını. Amcamgilin evine geldik. İkinci gün gittik polis yerine, kendimizi teslim olduk, biz kaçak olarak geldik buraya yerleşmek istiyoruz diye. Bilgilerimizi aldılar. Kayıt yaptılar. O şekilde Kıbrıs'ta (Güney) kaldık. 2008'de geldik Kıbrıs'a, 2011'de bıraktık, Türkiye'ye geldik.

Sekizinci katılımcı kadın, 16 yaşında.

Irak'tan çıkıp Suriye'ye gittik. Suriye'de akrabalarımız vardı, on gün falan kaldık onlarda. Suriye'den Türkiye'ye geldik, yaklaşık bir ay Türkiye'de kaldık. Sonra Kıbrıs Türk tarafına gittik. Sonra Rum tarafına gittik. Suriye'den bir yol vardı, oradan Türkiye'ye geçmek kolaydı. O zaman Irak'ta savaştan dolayı uçaklar falan kalkamıyordu. Oradan en yakın neresi? Suriye. Ondan Suriye'ye gitmiştik. Ben böyle anlatıyorum ama zannetmeyin ki çok kolay bir şey. Çok sıkıntılı, çok zor bir şey. Kıbrıs Türk tarafında otobüse binmiştik. Bagajda girdik Rum tarafına. Yedi yaşındaydım. Babam, annem, babaannem, halam, kuzenim bir de üç kardeşim. Şam'da kalmıştık. Sonra Türkiye'ye geldik, önce Mersin'e, oradan Antakya'ya gitmiştik.

Filistinli mültecilerin Mersin'e gelme sebepleri ve Mersin'deki yaşamları

Farklı göç yollarından gelen katılımcılara Mersin'i seçme sebepleri sorulduğunda, kendilerine Birleşmiş Milletler tarafından sunulan şehirler arasından seçim yaptıklarını belirtmişlerdir. Seçim yaparken, daha önce Mersin'de bulunma, Mersin'e daha önceden yerleşen bir tanıdığın ya da akrabasının varlığı, dini anlamda yakınlık, iklim koşulları gibi sebepler dile getirilmiştir.

İkinci katılımcı kadın, 60 yaşında.

Kıbrıs'tan çıktık, Türkiye'ye geldik. Ondan sonra BM'ye gittik, yeniden bütün olayı anlattık, dosya açtık. Bir kaç tane şehir söylemişlerdi, biz de Mersin'i seçtik. Ben, oğlum, iki kızım ve eşim geldik. Beş tane şehir söylediler bize. Abimler daha önce Mersin'e

gelmişlerdi, dediler havası iyi. Yani çok ülke yoktu ve en yakın Kıbrıs'a Türkiye idi. Biz de sorduk, 'iyi insanlar, Müslümanlar, hayat güzel, yaşayabilirsin, ucuz' dediler. O yüzden biz de, Müslümanlar yani Allah'tan korkuları var diye burayı seçtik. Irak'a gidemezsin, Suriye ikamet vermiyor. Nereye gideceğiz? Yani seçim şansımız da yoktu. Ben Irak'tayken, durumlar güzel iken turist olarak iki sefer geldim Türkiye'ye. Dayıgil bizden iki üç ay önce gelmişler, Sakarya'ya gitmişler. Zaten onlar bize demişti 'İnsanlar çok iyi, yardımcı oluyorlar, Müslümanlar' diye. İlk geldiğimizde bir tane bile Arap yoktu. O kadar değişik, o kadar yabancı geliyordu ki. Ayakta banka yürüyor gibi yapıyorlardı. Tabi dilimiz de yoktu, bizi kandırıyorlardı. Buraya geldiğimizde paramız vardı. Şimdi dört sene olacak. Bankan da olsa biter. O yüzden çocuklarım çalışmaya başladı, altınları satmaya başladık, öyle geçiniyoruz. Yani biraz zordu, bir yerden başka bir yere alışmak. Biraz yabancılık hissediyorsun, dil bilmiyorsun. Türkiye'de sadece geçici olarak yaşayacağız diye biliyoruz. Ben ve büyük kızım zaten evden çıkmıyoruz, dil öğrenmedik. O yüzden insanlar arasına hiç girmedik. Çünkü alışmaktan korktuk. Çünkü alışmaktan bıktık. Irak'tan çıktık sevdiğimiz vardı, ayrıldık, çok yaralandık. Suriye'de aynı şey, Kıbrıs'ta aynı şey. Biz hayata geldik yabancıyız, hayata yürüdük yabancıyız ve öleceğiz yabancıyız. Yani nereye gitssek yabancıyız. Mecbur insan başka bir gözle bakıyor bize.

Üçüncü katılımcı erkek, 58 yaşında.

Türkiye'de yaşamak zor, hayat zor. Kimse kimsenin gözyaşına bakmaz. Yani çok çalıştık, zaten hep çalışmayla bugünlere geldik. Büyük ihtimalle hastalığım da çalışmaktandı.

Beşinci katılımcı erkek, 28 yaşında.

İlk günler zordu. Hiç Türkçe bilmiyordum. Geldim hep İngilizce konuşuyordum. İşte ne yapacağımı, nereye gideceğimi hiç bilmiyordum. Sonra tanıdım bir kişi. Sudanlı bir kişiydi. Bana yardım etti.

Altıncı katılımcı erkek, 25 yaşında.

Üç ülke vardı. Türkiye, Malezya bir de Bulgaristan. Biz Malezya'ya gidecektik ama vize alamadık. Kismetimiz Türkiye oldu. BM kaydı yaptık Türkiye'de. Beş şehir verdiler Mersin, Gaziantep, Eskisehir, Sakarya, Hatay. Hepimiz karar aldık Mersin diye. Diğer üç aile kismetli geldi, gittiler. Şu anda biz kaldık.

Sekizinci katılımcı kadın, 16 yaşında.

Biz şu anda stres altında olduğumuz için, okumadığım için alışamadım. Ben şu anda on altı yaşındayım, iki sene sonra benim üniversitede olmam gerekiyor. Şu anda hiçbir şey yapmıyorum. Ben Türkiye'ye alışamadım, ne karıştım, ne arkadaşım var. Ne seviyorum, ne sevmiyorum. İlk geldiğim zamanlarda sitede arkadaşlarım vardı ama onlar üniversiteye okumaya gidince kaldı öyle. İlk geldik, biz okula gidecektik. O zaman Suriyeli okulları da yoktu. Biz Türk okullarına gittik. O okullarda bize çok zorluk çıkardılar, evrak falan istediler, tercümanlık işleri gibi şeyler istediler. O zaman dilimiz yoktu, hiçbir şey bilmiyoruz, Araplar yok. Nereye gideceğiz, ne yapacağız, noter nerede bunların hiçbirini bilmiyorduk. O yüzden çok zor olduğu için bizi kabul etmediler. Türkçe kursuna gitmek istedim ama ailem 'Şu anda çıkmaya yaklaştık, Türkçe Amerika'da bir şey getirmeyecek, orada İngilizce konuşuluyor'dedi. Ben de o yüzden gitmedim. Şimdi İngilizce kursuna gidiyorum.

Mülteciler göç sürecinde yaşadıkları zorlukların yanısıra gittikleri ülkede

yaşamlarını kurarken de birçok sıkıntıyla karşılaşmaktadır. Mültecilerin statülerinin belirlenme süreci uzarken, barınma, iş, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimleri kısıtlanmakta bu durumda entegrasyonları da zorlaşmaktadır (Loescher, 1993, s.58). Katılımcılar, Mersin’deki yaşamlarını geçici olma fikri üzerine kurmuşlardır. Özellikle Türkçe öğrenmemeleri bir süre sonra Türkiye’den ayrılacaklarını düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Bireysel ilişkilerde de benzer durum söz konusudur. Katılımcılardan bazıları yaşadıkları ülke vatandaşları ile ilişki kurmaktan çekindiklerini ifade etmişlerdir. Kurulan her bir ilişki o ülkeden ayrıldıktan sonra kopmakta bu durum ise, katılımcıların ifadesi ile duygusal olarak zarar vermektedir.

Filistinli mültecilerin kendilerini ait hissettikleri yerler

Filistinli kimliği 1948 Savaşı ve sonrasında meydana gelen yerinden edilmeler sonucunda oluşmamışsa da bu tarih, Filistin için önemli bir yere sahiptir. 1948 tarihinde meydana gelen zorunlu göç, Filistinlilerin ortak hafızasında Filistin’in fiziksel varlığının sona ermesi ve yeni ulusal belirleyicilerin doğuşu anlamını taşımaktadır (Allan, 2006, s.9). Filistinlilerin yarısından fazlasını etkisi altına alan sürgün hali, Ortadoğu ve diğer ülkelerde yaşayan Filistinlilerin politik davranışlarına olduğu kadar, kolektif bilince ve kültürel yönelimlere de damgasını vurmuştur (Murphy, 2006, s.85). 1948 Nakba’sı, Filistinliler için uzak bir geçmişte yaşanan bir hikâye olmanın aksine, toplumdaki farklı kuşakları ve grupları kapsayacak şekilde farklı coğrafyalara uzanan ve şimdiki zamanı da etkileyen bir olaydır (Milshtein, 2009, s.47).

Farklı ülkelerde ve kültürlerde yaşama deneyimi belirli yaşam şekilleri, değer ve inanç sistemleri yaratmıştır. Her bir Filistinli, tek bir ülke olarak Filistin’e bağlılık gösterse de sınıf, politik aidiyet gibi faktörler Filistinlilerin kimliğini etkilemektedir (Hammer, 2005, s.3). Ürdün’deki bir mülteci, İsrail vatandaşı bir Filistinli veya Amerika’ya iltica etmiş bir Filistinli ayrı ayrı yaşamların parçalarıdır. Dünyanın farklı bölgelerine dağılmış olan Filistinliler farklı kimliklere sahip olsalar da, köklerinden ve toprağından koparılmışlık hissi ve sürgün hali ortak bilinçlerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Said, 2002, s.46). 1967 Arap-İsrail Savaşı ise, meydana gelen ulusal hareket ile birlikte Filistinli kimliğinin oluşumuna önemli bir katkı sağlamıştır. Eve duyulan özlem, gurbette olma hali ve yaşanan travmanın ortaklaştırıcı etkisi ile birlikte 1967’den önce Pan-Arabizm milliyetçiliği, sonrasında ise Filistin milliyetçiliği bu kimliğin ana taşıyıcı unsurları olmuşlardır (Keleşoğlu, 2008; Sayigh, 1977).

Birinci katılımcı kadın, 85 yaşında.

Her şeyi, öyle evimiz, arabamız, kilitledik. Hani iki ay sonra dönecekmışiz gibi. Bütün insanlar aynı şeyi yaptılar. Çok seviyorum ama bu yaştan sonra nereye gideyim, nasıl gidebilirim? Zaten bizim oraya gitmemiz yasak. Keşke, insan kendi memleketini sevmemiş?

İkinci katılımcı kadın, 60 yaşında.

Filistinliyim. Biz o kadar acı çekiyoruz ama çok da gurur duyuyoruz. Filistinli olduğumuz için. Yani üzülüyoruz, acıyoruz. Ama çok zor bir şey, çok zor bir duygu. İzliyorsun haberleri ama elinden de hiçbir şey gelmiyor. Kalbim yerinden çıkıyor gibi hissediyorum.

Üçüncü katılımcı erkek, 58 yaşında.

Kesinlikle Filistinliyim. Annem, babam hep Filistin'in bizim her şeyimiz olduğunu anlatırlardı.

Dördüncü katılımcı kadın, 57 yaşında.

Filistinliyim. Benim kanım Filistinli. Filistin'de yaşamak isterim ama akrabalarım yok.

Beşinci katılımcı erkek, 28 yaşında.

Yani insanlar unutmuyorlar. Bir de özellikle Lübnan'daki Filistinliler. Çünkü o kadar çok acı çekiyorlar ki. Ürdün'dekiler daha iyi. Onlar çalışabilirler, onların kimlik var. Ama bizim durumumuz çok fena. Bazı Filistinliler de Filistin'i istemediğini söylüyor. Ama niye biliyor musun? Yani düşün sen hep acı çekiyorsun. Niye? Çünkü sadece Filistinli olduğun için. İşte bazıları öyle diyorlar, gitmek istiyorlar başka bir ülkeye. Ama onlar unutamaz yani. Öyle konuşurlar ama aslında içindekiler öyle değil. Kudüs'ün resmi var. Her yerde, her yerde var Mescid-i Aksa'nın resmi. Niye biliyor musun? Yaşlı olanlar çıkmışlar, bazıları vefat etmişler. Ama nesilden nesile anlatıyorlar. Yaşlı olanlar diyorlar ki 'biz gideceğiz, bir gün döneceğiz'. Ama yani manevi bir şey. Aslında eviniz yok, hiçbir şey yok. Artık şey yani Yahudiler almışlar, onlar ülkelerini kurmuşlar. Babam bana öğretti, halâ da öğretiyor. Ben de çocuğuma öğreteceğim. İşte Filistin öyle, zorla almışlar, işgal etmişler, biz Filistin'e gitmek istiyoruz, dönmek istiyoruz, bizim toprağımız orada, ülkemiz orada. Unutmamak için yani. Herkes çocuğuna anlatır bu şekilde. Mesela ben Amerika'ya gidebilirim, orada çok güzel bir hayat yaşayabilirim. Ama eğer benim ülkemde, Filistin'de çadırın altında yaşayabilsen oraya giderdim, benim ülkeme giderdim.

Altıncı katılımcı erkek, 25 yaşında.

Ben kendimi Filistinli hissetmiyorum. Çünkü kimse Filistin'e yardım etmedi, kimse ona değer vermedi. Yani hiçbir ülke bizi almıyor. O yüzden içimde doğrudur ben Filistinliyim ama kendimi Filistinli hissetmiyorum. Yani onlarla kanlaşamıyorum. Tamam, ben Filistinliyim ama Irak'ta doğdum, büyüdüm, 18'e kadar Irak'ta yaşadım, Suriye'de bir sene yaşadım. Güney Kıbrıs'ta yaklaşık 4-5 yıl yaşadım. Türkiye'ye geldim.

Yedinci katılımcı kadın, 20 yaşında.

Ben Filistin adını duysam var ya kanım kaynıyor. Bizim Filistin bayrağımız var, seccademiz var, Kudüs var üzerinde. Diyorum Filistin bayraklı t-shirt mi yapsam? Yapacağım. Keşke bizi yapmasalardı gerçekten, niye çocuk yaptılar ki bilmiyorum. Gurbet o kadar zor ki. O yüzden diyorum keşke Filistin'de olsaydık. Yani sen yaşadığın ülkede ne kadar insanlar iyi de olsa, yine de zorlanıyorsun, yine haksızsın, yine hiçbir şeyin yok, yine hiçbir şey yapamayacaksın. Yani ben buraya geldim dört sene olacak, benim ülkemde olsaydım üniversiteyi bitirecektim. Kıbrıs'ta lisede birinci oldum, diplomam da var. Ne gerek var, öyle duruyor odada. Geldim burada üniversite özel bize, yapamadık. Şimdi gerçekten bir vatanım olsaydı, hayatım olsaydı, şimdi burada olmayacaktım.

Sekizinci katılımcı kadın, 16 yaşında.

Filistin benim ülkem. Şu an, bu durumda bile Filistin derim. Her zaman isterim Filistin'de yaşamayı. Tabii ki Filistinliyim. Ben sonuçta Filistinliyim, Filistinli kalacağım. Ben Amerikan vatandaşı olmak istiyorum, tek kimse bana artık mülteci gözüyle bakmasın diye. Sonuçta benim pasaportum olacak. Bizî insan olarak görmüyorlar. Bir de şehitler falan var bakıyoruz, onlar çok şanslı gerçekten. Ümitlerimiz halâ var, bir gün Filistin yine bize ait olacak.

Filistinli olduklarını dile getiren mültecilerin kimlik oluşumlarında ailelerinin önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Katılımcılar, Filistin'e ait bilgilerini ailelerinden öğrendiklerini ve büyüklerinden Filistin'i dinlediklerini belirtmişlerdir. Aile bu süreçte, Filistinli olmanın devamını sağlayan ana kanallardan biridir. Filistin hikâyesi babadan oğula, nineden toruna geçmektedir. Filistinliler, varlıklarını ve bu varlığın kalıcılığını sağlayan kimliğin korunması yönünde çaba sarfetmektedir.

Filistinli mültecilerin Filistin'e gitme yönündeki istekleri

Sirhan'a (1970, s.13) göre, Filistin ulusal kimliğinin oluşumunda temel unsur Filistin'in hikâyesinin bilinmesidir. Filistin'in hikâyesine olan bağlılık, anavatana dönme arzusu ve bu dönme isteğinin arkasında yatan sebepler ile ölçülmektedir. Birçok Filistinli için bir vatana sahip olma veya kendini evinde hissetme gibi duygular gündelik yaşamın bir parçası değildir. Günümüzde Batı Şeria ve Gazze Şeridi içinde yaşayanlar dışında, Filistinlilerin büyük bir kısmı Filistin sınırları dışında yaşamlarını sürdürmektedir. Farklı ülkelerde, çeşitli yasal ve ekonomik şartlar altında yaşamlarını sürdüren Filistinlilerin hayatlarının en önemli vurgularından biri Filistin'dir (Hammer, 2005, s.2). Filistinli mülteciler görüşmeler esnasında Filistin'e gitme isteklerinin devam ettiğini ancak evlerinin, akrabalarının yokluğundan ve diğer siyasi nedenlerden dolayı bu durumun imkânsız olduğundan bahsetmişlerdir. Eve dönüşün imkânsız olarak görülmesi, Filistin'e gitmek yönündeki umutlarını ertelemelerine sebep olmaktadır.

Birinci katılımcı kadın, 85 yaşında.

Kimseye izin vermediler Filistin'e geri gitmek için. O kadar acı çektim ki. İnsan istemez mi? Ama istesem bile yaşamı bitti, hayatım bitti. Bazı insanlar orada, Filistin'de kaldılar ve şimdiye kadar yaşıyorlardı. Benim amcamın çocukları Filistin'deler. Buraya da, Türkiye'ye de geldiler beni ziyaret etmeye.

Üçüncü katılımcı erkek, 58 yaşında.

Hiç gitmedim. İnşallah gütsem. Hiç insan memleketine gitmek istemez mi? Çok isterdim.

Dördüncü katılımcı kadın, 57 yaşında.

Hiç gitmedim çıktuktan sonra. Babam gitti bir sefer. 'Gördüm, her şey gitmiş' dedi. Vallahi istiyorum ama nereye gideceğim. Ev yok, arsa yok. Yabudiler aldılar, bizim olduğumuz yere evler yaptılar.

Beşinci katılımcı erkek, 28 yaşında.

Gidemiyoruz İsrail'den dolayı. İzin vermez zaten. Bizim evlerimizi, her şeyimizi almışlar. Biz nereye gideceğiz? İşgal etmişler, bir şey kalmadı.

Altıncı katılımcı erkek, 25 yaşında.

Hiç kimse gitmedi çünkü bizim gitmemiz yasak. Yani biz Filistin'de durmadığımız için bize yasak. Aslımız Filistinli, pasaportumuz Filistinli. Açık açık söylüyorum gitmek istemiyorum. Kim beni istemiyor, ben de onu istemiyorum. Yani belki bir gün bir kaç ülkeye çıktıktan sonra pasaportum olacak, vatandaşlığım olacak, belki giderim. Ama içinde nasıl anlatayım sana Filistin karşısında hiçbir şey yok. Ben Filistin'e gittiğimde bana Filistin vatandaşlığı verecekler, ben yaşarım Filistin'de. Ama ben yine mülteci olarak kalacağım Filistin'de, ben yok istemiyorum. Şimdi onlar biz'i istemiyorlarmış. 'Siz 1948'de çıktınız, artık sizin hakkınız yok' diyorlar.

Sekizinci katılımcı kadın, 16 yaşında.

Sonuçta herkesin hisleri var. Sonuçta benim bu ülkeye bağlılığım var, ben bu ülkeye aitim. Filistin çok şeyler gördü, çok acular yaşadı, kimse fark etmiyor bunu. Damarımdaki kan gibi. Çok şebitler var. Kudüs vardı. Unutmam ben Filistin'i. İnşallah benim geleceğim iyi olacak. Amerikan vatandaşlığı aldığım zaman inşallah Filistin eski haline döner. Filistin'de yaşamak isterdim.

Filistinli mültecilerin gelecekte beklenenleri

'Kalıcı olmak' ve 'geçici olmak' ayrımı yapan her bir katılımcı gelecekte beklenenleri belirsiz olmasından yakınmaktadır. Herhangi bir ülkede vatandaşlık statüsü alındıktan sonra elde edilecek kalıcı yerleşim, eğitim, sağlık, iş ve diğer olanaklar mültecilerin beklenti içinde oldukları konuların başında gelmektedir. Belli olmayan bir tarihte olsa bile gidileceği düşüncesi ile mülteciler, umutlarını gelecekte bir zamana ertelemektedirler.

İkinci katılımcı kadın, 60 yaşında.

Sadece doğru düzgün ve sabit bir yerde kalmak için vatandaşlık almak istiyorum. Herhangi bir yerde. Sadece artık bileyim ki, ne zaman gireceğim, ne zaman çıkacağım. Ben Türkiye'ye gelebilirdim ama Hindistan'a, oğlumun cenazesine gidemedim. Hatta oğlumun cenazesini bize gönderiyorlardı uçakla, Güney Kıbrıs kabul etmedi. 'Sadece cenaze gelsin, görün sonra geri götsün uçakla' dediler. Bir sürü para istediler cenazesini görmemiz için. Yapamadık.

Üçüncü katılımcı erkek, 58 yaşında.

En önemli çocuklarım. Bizim hayatımız bitti, bundan sonra olacak her şey çocuklar için.

Beşinci katılımcı erkek, 28 yaşında.

İş bulmak istiyorum. Burada bulabilirsem çalışacağım. Yani nerede iş bulursam orada kalacağım. Lübnan'a gitmek istemiyorum. Çünkü bir şey yok orada. Gidiyorum ben zaten yazın, ailem orada. Ama ziyaret olarak, yoksa artık gitmek istemiyorum. Biz, bizim ülkemizi istiyoruz. Okuyorsun, iş yok, kimlik yok. Ne bir yere gidebiliyorsun, ne de kaldığın yerde bir şey yapabiliyorsun. Sanki hapishanede kalıyoruz. Ben eğer bir Türk kızla evlenirsem kimlik alacağım demi ilerde. Lübnan'da öyle bir şey yok. Ben eğer Lübnanlı bir kızla evlenirsem, Lübnan'ın kimliğini alamam. Çocuklar bile alamıyor. Bir de 'Biz öyle yapıyoruz sizin için. Yoksa siz ülkenizi unutacaksınız' diyorlar. Bu bahane bir şey. Eğer ben kolay yaşayabilirsem, benim ülkemi unutacak mıyım? Unutmayacağım. Benim ailem almış. Bir de onlar çıkmadılar, yani yurtdışında hayat nasıl biliyorlar.

Bizim için en önemli şey kimlik. Kimlik olmadan bir şey olmazsın. Tamam, okudum benim bir diplomam var ama bir yere gidemiyorum. Bu nasıl bir şey?

Altıncı katılımcı erkek, 25 yaşında.

Üç ülke vardır. Kanada, Avustralya bir de Amerika. Onlar seninle bir görüşme yapıyorlar. Söylediklerin üç yere gidiyor. Hangi ülke kabul edecek seni, gideceksin. Biz Amerika kabul etti, son görüşmeleri yaptık. Şu an tıbbi muayeneleri bekliyoruz. O biraz bilmiyorum belki geciktirecek. Biz halamgil ile anlaştık New York'a gideceğiz. İlk gideceğiz devlet kefil olacak sana maaş olarak, kira olarak. Ama altı ya da sekiz ay sonra yardımı kesecek. Biz orada hangi şehir daha avantajlı oluyor ona göre gideceğiz. Ama burada kalsak ne vatandaşlık alacağız, ne de bir şey alacağız.

Sekizinci katılımcı kadın, 16 yaşında.

Gitmek istiyorum. Ben buradayım, mülteciyim. Ne hakkım var, ne bir şey, ne vatandaşlık veriyorlar, okula gidemiyoruz. Başka ülkelerde akrabalarımız var onları göremiyoruz. Ben çok istiyorum gitmek. İlk ayağımı basacağım Amerika'ya orada Amerikan vatandaşı olacaksın, okullara gidebileceksin. Burada geleceğimiz yok, hiçbir şey belli değil. Ama Amerika'da geleceğimiz belli olacak. Şu anda bizim ülkemiz olsaydı bizim başımız dik olurdu. Kimse bize bir şey yapmıyor, insanlarımız gibi davranmıyor. Ülkemiz olmadığı için herkes bizi kontrol etmeye çalışıyor. Amerika son durağımız olacak. Pasaportlarımız olacak, kimse bize mülteci olarak bakmayacak bir daha. Çünkü o zaman Amerikan pasaportlarımız olacak. Okuyacağım, hayatım başlayacak. Rüyalarımda ne görüyordum, hepsini yapacağım.

Sonuç

Eski Filistin'in fiziksel varlığının sona erdiği 1948 yenilgisi, Filistin kolektif hafızasının ve ulusal hareketinin temel taşlarından biridir. 1948 ve 1967 yenilgileri Filistin'de yaşayan her sınıftan, dinden ve politik gruptan insanı etkilediğinden beri bu kayıp, ortak ulusal kader anlamını taşımaktadır. Can güvenliği nedeniyle acil bir şekilde çıkılan göç yolunda Filistinliler, anavatanlarına ait birçok şeyi de arkalarında bırakmak zorunda kalmıştır. Savaş yüzünden ülkelerinden ayrılan ve bir daha geri dönemeyen Filistinlilerin çoğu, ilk olarak komşu ülkelere göç etmiştir. Nadiren taşıtların kullanıldığı bu göç yolunda, insanlar çoğu zaman yürüyerek sınırları geçmek zorunda kalmışlardır. Günlerce sürebilecek bu yolculukta gidilecek yerin yakın olması bu ülkelerin tercih edilmesinde önemlidir. Yakın ülkelere göç edilmesinde diğer bir unsur ise bu ülkede bir tanıdığın ya da akrabasının yer aldığı ilişkiler ağıdır.

Gidilen ülkedeki zorlu yaşam koşulları, Filistinli mülteciler tarafından kötü kaderlerinin devamı olarak değerlendirilmektedir. Filistinli mültecilerin gittikleri ülkelerde de çeşitli sebeplerden ötürü kalıcı yerleşim kuramamaları yüzünden mülteçilik deneyimini birden çok defa yaşadıkları görülmüştür. Bir ülkeye yerleşildiği takdirde statünün belirlenmesinin zaman alması, üçüncü bir ülkenin söz konusu olduğu durumda ise işlemlerin yıllarca sürmesi sebebi ile mültecilerin yaşamına belirsizlik hâkim olmaktadır. Mülteciler gittikleri ülkelerde çoğu zaman kaçak bir yaşam sürmek zorunda kalarak sağlık, eğitim, barınma gibi ihtiyaçlarının giderilmesinde zorluklarla karşılaşmaktadır.

Lübnan'daki bir mülteci kampından gelen katılımcının da belirttiği gibi, ev sahibi ülkelerde mülteciler belirli mesleklerin dışında bırakılabilmekte ve mülk edinme hakları da bulunmamaktadır. Yasal bir statüsü olmadan çalışan mülteciler keyfi olarak işten çıkarılma, çok ucuz ücretler karşılığında çalışma gibi birçok alanda sömürüye açık hale gelmektedir. Yaşanan bu sıkıntıların öncesinde, mültecilerin bazı ülkelere girmelerinin yasaklandığı ve iki ülke arasındaki sınırda belirsiz sürelerde beklemek zorunda kaldıkları durumlar da mevcuttur. Ülkelerin güvenlik gibi sebeplerle sınırlarını kapatmaları ile birlikte yasadışı yollara yönelen mülteciler için Türkiye üzerinden kurulan göç yolu ise güncelliğini korumaktadır.

Temel ihtiyaçların karşılanması konusunda yaşanan yetersizlikler dışında yerli halk ile mülteciler arasındaki ilişkiler de, ev sahibi ülkede yaşamı zorlaştıran etkenlerden biridir. Özellikle kriz dönemlerinde mülteciler daha da dikkat çekmekte, mağduriyetlerinin katlanmasına rağmen ülke gündeminde ırkçı söylemler bu gruplara yönelmekte ve politikacıların söylemlerinin de bu durumu pekiştirdiği görülmektedir. Filistinli mülteciler özelinde de görüldüğü gibi, ev sahibi ülkelerdeki politik süreçler ve savaş ortamı mültecilerin varlığını tehlikeye sokacak nitelikte olabilmektedir. Ülkedeki politik, ekonomik ve güvenlik iklimi, Filistinli mültecilerin yasal statülerine, haklarına ve yaşam koşullarına etki etmekte ve en son olarak da bir sebep yaratılarak sınır dışı edilmelerine neden olmaktadır.

Ev sahibi ülkelerde yaşamın zor şartlar altında devam etmesi, Filistin ulusal kimliğine olan bağlılığı sağlamlaştırıcı bir işlev görmüştür. Filistinliler, mülteci olarak gittikleri ülkelerde ulusal kimliklerini yeniden inşa etmektedirler. Filistinli mültecilerin gündelik hayatlarındaki zorluklar ve çevrelerindeki topluma yabancılaşmaları Filistin'i olumlamalarına neden olmaktadır. Filistin hayalinin yaşatılması ve geri dönüleceğine dair umut, mültecilerin Filistin'e dair her şeyi gelecek kuşaklara aktarma çabasına dönüşmektedir. Katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı gibi, Filistinli mülteciler vatanlarına dönme umutlarını, yakın zamanda eve dönüşün imkânsızlığı nedeniyle ertelemektedir. Filistin'e dönüşün günümüz koşullarında imkânsız olması Filistinli mültecileri sadece diğer insanlar gibi yaşayabilecekleri, ülkedeki konumlarının sabit ve kalıcı olduğu bir yaşamın hayalini kurmaya itmektedir. 60 yaşındaki bir katılımcının *'Biz hayata geldik yabancıyız, hayata yürüdük yabancıyız ve öleceğiz yabancıyız. Yani nereye gitssek yabancıyız'* şeklindeki ifadeleri Filistinli mültecilerin günümüzdeki durumunu açıklar niteliktedir. Chambers'ın (2014, s.13-57) 'köksüzlüğe kök salmak' kavramı, Filistinlilerin mülteci yaşamlarını özetlemektedir. Gidilen her bir ülkede hayata sıfırdan başlamak zorunda kalmak ve her defasında yeni uyum stratejileri geliştirmek mültecilerin tekrar tekrar yaşadıkları olaylardır.

Üçüncü bir ülkeye gitmeden önce Mersin'de işlemlerinin bitmesini bekleyen Filistinli mülteciler varış zamanı, gelinen yer, eğitim seviyesi, dini yönelim, kültür ve dil gibi birçok alanda çeşitlilik gösterirken, çocukluk yaşlarından itibaren göç deneyimini yaşamaları hususunda benzerliğe sahiptir.

Filistin’den çocuk yaşta ayrılan iki katılımcının dışında Filistin’de hiç bulunmayan diğer katılımcıların da Filistin’i vatanları olarak gördükleri ve bu kişilerin farklı düzeylerde de olsa Filistin’e bağlılık hissettikleri görülmüştür. Filistin’de yaşatılan eski gelenek ve kültürel normlar, sürgündeki yaşamları ile etkileşim halindedir. Görüşmeler esnasında, katılımcıların evlerinde Kudüs’e ve Filistin’e ait resimleri duvarlarına astıkları, Filistin kanalları izledikleri, Filistin ile ilgili dizileri takip ettikleri görülmüştür. Farklı yaş gruplarında ve farklı deneyimlere sahip Filistinli çocuklar ve gençler de tıpkı anne ve babaları gibi Filistin kimliklerine sahip çıkmaktadır. Filistin anısı, Filistin’den ayrılan kişilerin çocuklarının ve torunlarının hafızalarına yerleşmiş durumdadır. Bu kişilere Filistin’in neresinden oldukları sorulduğunda, büyüklerinin Filistin’den geldikleri köylerin, mahallelerin adlarını söylemişlerdir. Görüşülen bütün Filistinli mülteciler, bu adları bilmekte ve unutmamaktadır.

Kaynakça

- Allan, D.K. (2006). The role of oral history in archiving the Nakba. *Al Majdal, Issue No.32*, 9-12.
- Benson, J. E. (2005). Reinterpreting gender: Southeast Asian refugees and American society. L. A. Camino & R. M. Krulfeld (Eds.). *Reconstructing Lives, Recapturing Meaning. Refugee Identity, Gender and Culture Change* içinde (ss. 63-82). Amsterdam: Taylor & Francis e-Library.
- Bickerton, I.J., Klausner, C.L. (1991). *A concise history of the Arab-Israeli conflict*. New Jersey: Prentice-Hall.
- BM Enformasyon Merkezi Ankara (UNIC) (t.y.). 4 Mayıs 2015 tarihinde <http://www.unicankara.org.tr/filistin/10.html> adresinden alınmıştır.
- Chambers, I. (2014). *Göç, kültür, kimlik*. (çev. İ. Türkmen, M. Beşikçi). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Çubukçu, M. (2004). *Bizim Filistin, bir direnişin tarihçesi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Dodd, P., Barakat H. (1969). *River without bridges: A study of the exodus of the 1967 Palestinian Arab refugees*. Beyrut: Institute for Palestine Studies.
- Firro, K., M. How does oral history serve Palestinian history? *Jadal, Issue 20*, April 2014.
- Flapan, S. (1988). *The birth of Israel: Myths and realities*. New York: Pantheon.
- Hammer, J. (2005). *Palestinians born in exile, diaspora and search for a homeland*. Texas: University of Texas Press.
- Karaarslan, F. (2015). Göç, öykü ve hafıza. *Sosyoloji Divanı*, 6, 115-127.
- Keleşoğlu, E. (2008). *İsrail yurttaşları Filistinliler: Yurttaşlık, kimlik, siyaset 1948-2000*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Köprülü, N. (2009). Arabizmden teritoryal kimliğe geçiş: 1989 sonrası Ürdün’de kimlik politikaları ve demokratikleş(eme)me çabaları. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 195-214.
- Loescher, G. (1993). *Beyond charity: International Cooperation and the global refugee crisis*. New York: Oxford University Press.
- Lynd, S. Bahour, S. ve Lynd, A. (1994). *Homeland oral histories of Palestine and Palestinians*. New York: Interlink Publishing Group.
- Masalha, N. (2008). Filistin Nakbasi’nı hatırlama, anma, sözlü tarih ve anı anlatıları. *Holy Land Studies*. 123-156.

- McDowall, D. (1989). *Palestine and Israel. The uprising and beyond*. Los Angeles: University of California Press.
- Milshtein, M. (2009). The memory that never dies: The Nakba memory and the Palestinian national movement. M. Litvak (Eds.). *Palestinian Collective Memory and National Identity* içinde (ss. 47-69). United States: Palgrave Macmillan.
- Morris, B. (2004). *The birth of the Palestinian refugee problem*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Murphy, J. (2006). Bir devlet inşa etme stratejisi olarak kurumsallaşma: Filistin örneği. K., E. Schulze, M. Stokes ve C. Campbell. (Eds.). *Ortadoğu'da azınlıklar* içinde. (ss.83-97). İstanbul: Totem Yayıncılık.
- Nakhleh, K. (1975). Cultural determinants of Palestinian collective identity. *New Outlook* 18. November (p.31-40).
- Neyzi, L. (2004). *'Ben kimim?' Türkiye'de sözlü tarih, kimlik ve öznellik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Omidian, P. A. (2005). Life out of context: Recording Afghan refugees' stories. L. A.Camino & R. M. Krulfeld (Eds.). *Reconstructing Lives, Recapturing Meaning, Refugee Identity, Gender and Culture Change* içinde (ss. 130-153). Amsterdam: Taylor & Francis e-Library.
- Özmen, S. (2006). *İsrail ve etnik dini çatışmalar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- PCBS (Palestinian Central Bureau of Statistics). (2016). *Population*. 10 Mart 2016 tarihinde http://www.pcbs.gov.ps/site/lang_en/881/default.aspx#Population adresinden alınmıştır.
- Sa'di, A. (2002). Catastrophe, Memory and Identity: Al-Nakbah as a Component of Palestinian Identity. *Israel Studies, Volume: 7, Number: 2. (175-198)*.
- Said, E. (2002). *Yeni binyılda Filistin sorunu*. (çev. A. Cüneyt, A. Kerem ve N. Ersoy). İstanbul: Aram Yayıncılık. (Original work published 2001).
- Said, E. (2009). *Kültür ve direniş*. (çev. O. Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı. (Original work published 2003).
- Sanbar, E. (2001). Out of place, out of time. *Mediterranean Historical Review* 16, No.1 (June): 87-94.
- Sayigh, R. (1977). The Palestinian identity among camp residents. 6(3). (ss.3-22) *Journal of Palestine Studies*.
- Sirhan, B. (1970). Palestinian children, The generation of liberation. No: 23, *Palestine Essays, Palestine Liberation Organization Research Center*.
- Süer, B. ve Atmaca, A.Ö. (2007). *Arap-İsrail uyumsuzluğu*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Rogan, E. L., Shlaim, A. (2012). *Filistin uğruna. 1948 tarihini yeniden yazmak*. (çev. S. G. İhlamur-Öner). İstanbul: Küre Yayınları. (Original work published 2001).
- Thompson, P. (1999). *Geçmişin sesi (Sözlü tarih)*. (çev. Ş. Laykel). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- UNHCR Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2014), *Global Trends, (t.y.). Forced displacement in 2014*. 27.10.2015 tarihinde <http://www.unhcr.org/tr/?content=640> adresinden alınmıştır.
- UNRWA and Palestinian Refugees - 65 Years Later. (2013). *Institute for Palestine Studies-15. UNRWA (Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşu)*. <http://www.unrwa.org> adresinden 8 Mayıs 2015 tarihinde alınmıştır.
- Zolberg, A.R. ve Benda P.M. (2001). *Global migrants, global refugees: Problems and solutions*. New York: Berghan Books.

Palestinian refugees’ lives in Mersin

Abstract

In the history of Palestine, 1948 and 1967 wars have caused fleeing of thousands of Palestinians to other countries. At the present time, its estimated that the number of Palestinian refugees worldwide exceeds five million. The refugee experience of Palestinians who can not return their homeland has a long history and intertwine with feeling of deracination. Oral history interviews were conducted on the effects of the displacement and struggles of daily life as a refugee on the identity of Palestinians who have been living in Mersin (city of Turkey). After interviews were conducted with eight refugees from different generations concluded that being a refugee in the various parts of the world have not destroyed the national entity of the Palestinians. Palestine has preserved in refugees’ life with its traditions, its values, and its emotional bonds. Keeping keys, deeds and soil which they took with them when they departed from Palestine, proving their belonging to Palestine.

Keywords: Palestinian refugees; forced migration; exile; identity; oral history.